

Att undervisa socionomstudenter om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

Teoretiska och praktiska reflektioner

Inger Linblad, Johanna Björksten,
Malin Tilling, Lotta Molander Shanti

Inger Linblad, Socionom, fil.dr. och lektor i socialt arbete, Södertörns högskola, Huddinge.

E-post: inger.linblad@sh.se

Johanna Björksten, Socionom, fil.mag. och adjunkt i socialt arbete, Södertörns högskola,

Huddinge. E-post: johanna.bjorksten@sh.se

Malin Tilling, Barnansvarig, fil.mag. i barn-och ungdomsvetenskap, Sollentuna kvinnojour,

Sollentuna. E-post: info@sollentunakvinnojour.se

Lotta Molander Shanti, Familjebehandlare, Kvinnojouren Huddinge, Huddinge.

E-post: lotta@kvinnojourenhuddinge.se

Artikeln belyser hur SFS 2017:857 tillämpas på socionomprogrammet med storstadsprofil på Södertörns högskola kring undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Undervisningen i ämnet är främst koncentrerad till den termin där studenterna läser socialrätt och praktisknära juridisk tillämpning i socialtjänstens utredningsarbete. Studenterna undervisas av lektorer samt yrkesprofessionella från socialtjänsten och kvinnojourer. Den undervisning studenterna tar del av innehåller olika centrala perspektiv; teorier om utsatthet, rättsliga aspekter, möjligheter till samhälleligt skydd, barnperspektiv och professionsperspektiv. En fiktiv orosanmälan om våld görs liksom en fiktiv barnutredning. Studenterna diskuterar möjliga insatser och det svåra med att hårbärgera svåra berättelser om våld. Ambitionen är att förmedla kunskap som medför att yrkesverksamma socionomer kan ge stöd, genomföra bra utredningar och föreslå adekvata insatser.

This article highlights how SFS 2017: 857 is applied in the Social Work Programme, Urban Profile at Södertörn University regarding teaching about men's violence against women and violence in close relationships. The students are taught by senior lecturers and professionals from social services and women's shelter. The education the students take part in contains of different central perspectives; theories of vulnerability, legal aspects, opportunities for social protection, child perspective and professional perspective. A fictitious report of concern about violence is written as well as a fictitious child assessment. Students discuss possible interventions and the challenge of handling difficult stories of violence. The ambition is to communicate knowledge which means that professional social workers can provide support, good assessments and propose and implement adequate resources support.

När ett nytt examensmål infördes i Högskoleförordningen om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer för grundläggande socionomutbildning (SFS 2017:857) synliggjordes behovet av en mer samlad undervisning. Socionomprogrammet är en professionsutbildning där bredden av samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig kunskap i utbildningen också kan ses som socionomers särskilda kompetens (Josefsson 2017). I praktiken innebär det att socionomstudenter går ut sin utbildning med många olika typer av kunskaper och färdigheter samtidigt som nyexaminerade studenter kan uppleva ett behov av fördjupade kunskaper inom ett specifikt praxisområde (Kullberg 2011).

”Jag visste självklart att det förekommer våld men inte så här, i den här mängden mot kvinnor och barn. Det gör mig förtvivlad, helt förtvivlad! Allt detta våld. Det känns helt nödvändigt med den undervisning vi fått, och ändå vill jag, behöver jag, veta mer [...] hur ska jag annars kunna bli en bra socionom?”

Ovanstående citat är från en socionomstudent som i mejl återkopplat sina intryck till läraren efter ett undervisningspass. Studenten läser på socionomprogrammet på Södertörns högskola, som profileras mot ett storstadsperspektiv, d.v.s. med fokus på sociala problem i urbana miljöer. Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet (Brå 2014:8) är personer boende i större städer mer utsatta för brott i en nära relation än personer boendes på landsbygden. När kvinnor studeras enskilt finns det inga statistiskt säkerställda skillnader, men däremot mönster, som tyder på ökad utsatthet i storstäder. Möjligheten till hjälp är till viss del avhängigt vart den utsatta bor, eftersom det finns en ojämlikhet mellan kommuner när det gäller tillgång till skydd för våldsutsatta (Ekström 2016). I övrigt så förekommer mäns våld mot kvinnor i alla samhällsklasser, i olika åldersgrupper och skär genom både storstad och landsbygd (NCK 2021).

I denna artikel kommer vi beskriva undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer med utgångspunkt från teoretiska och praktiska reflektioner.

Olika centrala perspektiv i praktikinära undervisning

För att implementera det nya examensmålet (SFS 2017:857), och skapa ett helhetsperspektiv på undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer på socionomprogrammet med storstadsprofil så har undervisningen i ämnet främst koncentrerats till utbildningens tredje termin. Det är en termin som består av kurser i offentlig rätt och civilrätt, socialrätt, praktikinära juridisk tillämpning i utredningsarbete samt personlig professionell utveckling.

Under terminen lyfts olika centrala perspektiv fram. Det görs via föreläsningar och seminarier. Vart och ett av perspektiven är viktigt för att som socionom

kunna arbeta klientnära och dessutom möta kvinnor och barn (och andra) som utsätts för våld. Studenterna, som redan före kursen är bekanta med olika typer av teorier i socialt arbete tillägnar sig här juridiska perspektiv, barnperspektiv och professionskunskaper. På så vis byggs en kunskapsbas bland studenterna med hjälp av juridisk kunskap, teorier och beprövad erfarenhet.

Den främsta undervisningen kring våld mot närstående sker på kursen 'Praktiknära juridisk tillämpning i utredningsarbete', som har fokus på barnavårdsutredningar. Kursen har visat sig vara en lämplig utgångspunkt för ämnet våld i nära relationer. Det motiveras av att barn många gånger är en viktig motivation för den våldsutsatta att bryta relationen (Enander & Holmberg 2005) och att det av den anledningen är vanligt att barn finns med i socialtjänstens ärenden som rör våld mot kvinnor och i nära relationer.

Parallellt genom terminen löper en kurs om personlig professionell utveckling som på socionomprogrammet ses som en förutsättning för att ihop med teoretiska kunskaper och verksamhetsförlagd utbildning bidra till studenters professionsspecifika kompetenser (jfr. Östlund 2012). Under dessa tillfällen görs samtalsövningar för att reflektera över och öva på rollen som myndighetsutövande socialarbetare, även vid situationer som omfattar våld i nära relationer. Studenterna ges därmed vissa verktyg både för att hantera en komplex verklighet och för att kunna upptäcka och se tecken på denna sorts våld i sin kommande yrkesutövning, vilket också förordnas socionomutbildningen från Högskoleverket (2009).

Professionella utövares undervisning om våld och våldsutsatta

Juridiska perspektiv av våld i nära relationer är nära sammanlänkade med det praktiska sociala arbete som finns som skydd och stöd för våldsutsatta. Undervisningen tar av den anledningen fasta på att ge socionomstudenterna kunskap om det ansvar socialtjänsten har för att hjälpa och stödja de kvinnor och barn som utsätts för eller bevittnar våld, vilket är reglerat i socialtjänstlagen. Socionomer behöver ha kunskap om våld och andra övergrepp för att kunna uppmärksamma att en person är våldsutsatt och se till att hon eller han får hjälp för det. Det är något som framgår i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (SOSFS 2014:4). Det åligger även socialnämnden ett ansvar att samverka, internt och externt, för att på bästa sätt kunna hjälpa våldsutsatta kvinnor och deras barn. Som blivande socionom är det viktigt att veta att samverkan inger förtroende, vilket påverkar våldsutsatta kvinnors möjligheter till uppbrott och läkning (Sinisalo & Moser Hällen 2018).

I undervisningen om socialtjänstens ansvar finns ett särskilt fokus på barns utsatthet och ansvaret att utreda deras situation. Undervisningen ger studenterna möjlighet att reflektera över de svårigheter utredningsarbetet kan innebära. Mattsson (2017) beskriver socialsekreterares dilemma då de både ska utreda

barns utsatthet för våld och skapa grund för att etablera en verksam insats i en familj. Kort sammanfattat visar Mattssons analys att socialsekreterarnas strategier ofta blir att luta sig mot objektivitetskravet och låta alla i familjen komma till tals, men även att neutralisera och betona det situationsbundna våldet. Detta innebär att kopplingen till makt och kontroll uteblir (Socialstyrelsen 2011). Frågan som kvarstår är om dessa strategier kan skapa förståelse för barnets situation, synliggöra utsattheten och bana väg för hållbara lösningar.

Studenterna ges möjlighet att utifrån utsnitt ur autentiska barnutredningar reflektera kring specifika situationer. Ett exempel är: ”Pappa blev hotfull, och mamma misshandlades inför grannarna” (där subjektet försvinner ur bisatsen). I andra exempel omskrivs våldet till ”turbulent förhållande” eller ”konflikter” mellan mor och far. Här ställs studenterna inför frågor om utredningens fokus, vad som händer med barnperspektivet, och hur de med språk och handling i sin yrkesutövning kan vara en motvikt mot våldet och bristen på maktperspektiv i analysen.

Föreläsare från kvinnojourer bidrar med kunskap om våld i nära relationer. Kvinno- och brottsofferjourer kan spela en avgörande roll för att i det akuta skedet skydda, men också stödja kvinnan och hennes barn, i den situation hon befinner sig i. Studenterna ges en övergripande kunskap om stödverksamhet och deras funktion. Även om undervisningen är centrerad kring patriarkala strukturer och mäns våld mot kvinnor och barn så förmedlas en medvetenhet om att det även förekommer våld i samkönade relationer, kvinnor som utsätter sina män, barn som utsätter sina föräldrar och så vidare. Att praktiker föreläser tillför perspektiv, som är svåra eller till och med omöjliga som student att läsa sig till.

Undervisning om rättsliga möjligheter till samhälleligt skydd

För att kunna lotsa och hjälpa våldsutsatta är det viktigt att blivande socionomer och socialsekreterare har grundläggande kunskap om rättsliga förutsättningar (Sinisalo & Moser Hällén 2018). Detta eftersom vissa av de handlingar som omfattas av begreppet ”våld i nära relationer” är brottsliga handlingar som ska utredas och lagföras av rättsväsendet. Därtill har socialtjänsten ett särskilt ansvar när det gäller kvinnor och barn som utsätts för våld av närstående, vilket framkommer av 5 kap 11 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453), SoL. Syftet med undervisningen i juridiska perspektiv är att ge kunskap om rättsliga möjligheter till samhälleligt skydd för och hjälp till kvinnor (och barn) som utsätts för mäns våld.

Historisk sett har mäns våld mot kvinnor ansetts vara en privat angelägenhet och även uppfattats som en naturlig del av äktenskapet. I och med att mäns våld mot kvinnor inte setts som en kriminell handling har det inte heller varit samhällets ansvar att stoppa och förhindra (Sinisalo & Moser Hällén 2018.)

I olika tidsepoker har dock lagstiftning kommit på plats för att skydda och

stärka kvinnans rättigheter. För att studenterna ska kunna sätta in våld i nära relationer i dess juridiska kontext, ges en historisk tillbakablick. Nedslag görs vid de år då lagstiftning till skydd för kvinnor och barn har fastslagits. Undervisningen tydliggör att mäns våld mot kvinnor inte på något sätt är ett modernt fenomen och att lagstiftning sedan århundraden behövs och ännu idag behövs för att skydda kvinnor och barn.

Studenterna får vidare bekanta sig med fridskränkingsbrott, barnfridsbrott, sexualbrottslagstiftning och lagen om besöksförbud. Kunskap om vilka professionella som kan hjälpa kvinnan och/eller barnen genom den rättsliga processen lyfts fram, såsom målsägandebiträde och särskild företrädare för barn. Det är vanligt att den våldsutsatta inte själv definierar det hon blivit utsatt för som brott (ibid.). Av den anledningen har det stor betydelse att professionella som möter våldsutsatta har kunskap om vilka våldshandlingar som betraktas som brott och vad som kan polisanmälas. Studenterna introduceras även till den så kallade kvinnofridsreformen (prop. 1997/98:55) som kom vid slutet av förra århundradet. Det betonas att reformen präglades av en förståelse av mäns våld mot kvinnor som det yttersta, men inte ovanliga, uttrycket för maktobalansen mellan könen, dvs ett könsmaktsperspektiv.

Undervisning om barn och barnperspektiv

Eftersom kursen 'Praktiknära juridisk tillämpning' har fokus på barn och ungdomar så lyfts barnperspektiv och barns perspektiv fram under flera av föreläsningarna. Det vill säga distinktionen mellan olika perspektiv på barn i förhållande till barns egen möjlighet att bli lyssnad till och att komma till tals enligt svensk lagstiftning, där även barnkonventionen ingår. Inspirerat av Eriksson och Näsman (2011) beskrivs barn både ur ett omsorgsperspektiv och ur ett delaktighetsperspektiv. Omsorgsperspektivet innebär att barn är under utveckling, sårbara och beroende av vuxna, vilket betyder att det är de vuxna som ansvarar för barns behov. Enligt ett delaktighetsperspektiv ses barn som aktörer i sina egna liv och som experter på sina egna erfarenheter, upplevelser, känslor och åsikter. Barn är kompetenta och har bland annat rätt till delaktighet. Studenterna får stifta bekantskap med teorier om barn och barns delaktighet (Hart 1992) liksom forskning om social barnvård (Andersson 2019), i avsikt att sätta sig in i Socialtjänstens uppdrag som ytterst ansvarig för att ge stöd, hjälp och skydd till utsatta barn och familjer.

För att levandegöra barnperspektivet så bjuds studenterna under en föreläsning in i samtalsrummet på en kvinnojour med hjälp av barns teckningar, citat och exempel på frågor och teman som är vanliga i samtalen: "mitt syskon får all uppmärksamhet", "kan man tro på ett förlåt?", "vad gör familjerätten?" och "vad kommer hända sen?" Olika forskare har med tydlighet visat hur barn i allra

högsta grad är involverade och aktiva aktörer i våldet och därmed utmanat vardagliga uppfattningar om att barn inte vet och inte förstår. I syfte att synliggöra våldsutsatta barns olika behov får studenterna ta del av fallbeskrivningar, som belyser olika delar av den sociala problematik som våld i nära relationer består i.

Barns reaktioner på det våld de upplevt skiljer sig naturligtvis åt liksom behovet av stöd och behandling (Almqvist & Broberg 2004). I undervisningen beskrivs barns upplevelser av våld mellan omsorgspersoner som ett potentiellt trauma, och tar upp vikten av att bemöta barn med dessa erfarenheter med kunskap om hur trauma kan ta sig uttryck (t.ex. Rädda barnen 2018).

Undervisning om våldets olika uttryck

För att hitta långsiktiga sociala lösningar för våldsutsatta är det viktigt att såväl professionella som undervisar på utbildningen liksom blivande socionomer inte bara förstår hur våld påverkar de kvinnor (och barn) som utsätts för våld – utan också hur våld fungerar. Det är angeläget att nå fram med budskap om att våld är intentionellt, eller som Isdal (2017) uttrycker det; att det inte finns något blint våld. Användandet av våld är ett uttryck för kontroll och har som avsikt att skada, skrämja eller kränka någon för att få denna person att göra något mot dennes vilja (ibid). Isdal inkluderar såväl fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt som latent våld i sin definition. Enligt Socialstyrelsen (2021) utövas ofta en kombination av såväl psykiskt som fysiskt och sexuellt våld mot den våldsutsatta.

Särskilt angeläget blir det att synliggöra den maktutövning som våldet innebär. En gammal, men likväl aktuell referens och förklaringsmodell, är Duluth-modellens ”Makt- och kontrollhjul” som visar hur det som våldsutövaren ofta förklarar som enskilda händelser med sinsemellan olika förklaringar bildar ett mönster av makt och kontroll (Socialstyrelsen 2011).

Ambitionen är att studenterna ska få med sig en bredare bild och ny kunskap om våldsutsatta och våldsutövare. En del i detta är att visa hur olika våldet kan se ut. Det kan anta så pass olika former, att det till och med går att tala om olika fenomen (Johnson 2008). Det finns partnervåld som i det närmaste kan beskrivas som intim terrorism (intimate terrorism), där kvinnan är ett offer för mannens totala kontroll över henne. Det finns också den typ av våld som är situationsbetingat och som kan förekomma mellan jämlika makar till följd av en eskalerande konflikt (situational couple violence). Sinsemellan olika förklaringar bildar ett mönster där makt och kontroll utgör en kärna (Socialstyrelsen 2011).

Våldets uttryckssätt sträcker sig från den grövsta form av kontroll till enstaka situationsbetingade tillfällen. I arbetet med våldsutsatta klargörs inte alltid vilken typ av våld det är som förekommit i relationen, vilket kan leda till fel insatser (Johnson 2008). Denna kunskap är därför viktig att ha med sig som blivande socionom och professionell utövare.

Vid implementering av undervisning om våld i nära relationer så är en betydelsefull aspekt hur våldet påverkar den utsatta kvinnan. En pusselbit för att förstå kvinnans perspektiv, är undervisning om normaliseringsprocessen. Bland såväl forskare som praktiker som möter våldsutsatta är begreppet normaliseringsprocess väl etablerat. Denna process förklarar hur den som utsätts för våld successivt tar över förövarens förståelse av våldshandlingarna och internaliserar de motiv som förövaren anger för misshandeln (Lundgren 2012). En professionell kan avlasta och hjälpa kvinnan att avnormalisera våldet genom att beskriva och förklara den process hon har genomgått (Sinisalo & Moser Hällen 2018).

I undervisningen introduceras studenterna för den så kallade uppbrottsprocessen, vilket är den process som våldsutsatta kvinnor går igenom när de på olika sätt försöker bryta med sin våldsutövande partner (Enander & Holmberg 2010). I detta ingår olika delprocesser som kan ske parallellt och som ofta överlappar varandra: att bryta upp, att bli fri samt att förstå våldet.

Lära genom att göra – studentuppgifter, seminarier och reflektioner

Fiktiv orosanmälan om reell misstanke om våld

Som socionom är man inom ramen för sitt arbete, enligt 14 kapitlet 1 § socialtjänstlagen (SoL 14:1), skyldig att anmäla till socialtjänsten om man misstänker eller får kännedom om att ett barn far illa. Detta är kunskap som är viktig att förmedla, men det har även visat sig att det är lika viktigt att undersöka dessa anmälningar närmare. Vad innebär en orosanmälan? Hur kan en sådan se ut? Hur bör den hanteras? Hur måste jag agera när det finns misstanke om våld i familjen?

Studenterna som är indelade i mindre grupper får i uppgift att skapa en fallbeskrivning som rör någon form av social problematik där ett barn i grundskoleåldern (6–15 år) misstänks fara illa och det finns en reell misstanke om våld i hemmet. Fallet ska vara fiktivt och så trovärdigt som möjligt. Det kan antingen vara inspirerat av en händelse som studenterna läst om eller tagit del av på annat sätt. Skönlitterära romaner där familjen lever i utsatthet anges som tips på bredvidläsningslitteratur på kursen. De narrativ som åskådliggörs i dessa kan användas för att få nya perspektiv, infallsvinklar och idéer på hur det kan vara att leva i en svår situation.

Varje studentgrupp lämnar sin orosanmälan till en annan grupp som kommer jobba vidare med fallet. Under efterföljande seminarium går varje studentgrupp in i rollen som handläggare vid barnenhet (eller motsvarande) vid socialtjänsten i aktuell kommun och ska systematiskt hantera den orosanmälan de mottagit, genomföra en ärendedragning samt skriva en kort plan för kommande utredning.

Fokus på möjliga insatser och att härbärgera svåra berättelser

En kursuppgift som följer på övningen kring orosanmälan är att genomföra en verklig intervju med ett barn. I den uppgiften finns inte våld med. Tvärtom så tränar studenterna på att möta barn i mer vardagliga situationer. Det är kunskap som kan bli överförbar (transferable skills) till professionella situationer som socionom (Linblad 2021) och hjälpa studenterna att möta våldsutsatta barn i framtiden.

En animerad film (Jag sa att jag hade en mardröm 2007) visas om barn mellan 3-8 år som berättar om hur deras mammor blivit misshandlade av sina män, ofta barnens pappor. Ett efterföljande seminarium syftar framförallt till att lyfta fram exempel för hur våld kan ta sig olika uttryck och vilken kunskap om våld som är viktig att ha med sig till den fiktiva barnavårdsutredning som studenterna gör. Studenterna reflekterar över olika handlingsstrategier och tänkbara insatser (jfr. Ponnert & Rasmusson 2018).

Ytterligare ett syfte med seminariet är något som visat sig vara behövligt, nämligen ett tillfälle för att bearbeta studenternas egna känslor om våld. Våld väcker mycket känslor och det har förekommit att studenter som varit utsatta för våld behövt anpassade lösningar för att tillgodogöra sig kursinnehållet. I en kommande yrkesutövning kommer studenterna att bli bärare av olika berättelser om hot, våld och övergrepp. Att ta emot och härbärgera kommer integreras som en viktig del i att vara socionom (jfr Sinisalo & Moser Hällen 2018). Därför är det viktigt att pedagogiskt planera undervisningen så att studenterna blir förberedda på detta.

Fiktiv barnavårdsutredning

Att mäns våld mot kvinnor får stora konsekvenser för barn vet vi. Barnen blir själva offer för våld (SOU 2019:32; Överlien 2012). Det är också en av anledningarna till att den fiktiva utredningsuppgift som studenterna arbetar med under kursen 'Praktiknära juridisk tillämpning i utredningsarbete' har fokus på barns perspektiv. I den fiktiva barnavårdsutredning som görs utifrån den orosanmälan som inkommit från en annan studentgrupp, ska studenterna träna upp sina färdigheter i att hantera ärenden till socialtjänsten som inrymmer våld. Vad som sker under utredningens gång måste studenterna själva fylla i med hjälp av inlevelse och fantasi. De behöver reflektera över vilken information som behöver inhämtas samt vilka kontakter de kan tänkas behöva ta för att genomföra en professionell utredning.

Syftet med utredningen är att samla information om barnet/ungdomen, som sedan ska värderas och vägas samman i en bedömning av vad som eventuellt behöver göras för att stödja barnet/ungdomen och dess familj. Det är viktigt att se både till risk- och skyddsaspekter i bedömningarna. Som socionom är det också angeläget att finna rutiner för att dokumentera våldet (Sinisalo & Moser Hällen 2018).

Avslutande diskussion

Undervisningen på socionomprogrammet med storstadsprofil på Södertörns högskola utgår från Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer samt från Högskoleförordningens examensmål om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer för grundläggande socionomutbildning (SFS 2017:857).

På socionomprogrammet är det viktigt att undervisning fokuserar dels på våldets olika uttryck och konsekvenser, dels på möjligheterna att som socionom kunna förstå, dokumentera och handskas med frågor om våld i sin yrkesutövning (Socialstyrelsen 2019). Ambitionen är att ge sammanhang åt den kunskap som krävs för att som färdigutbildad socionom kunna ge stöd, genomföra bra utredningar och föreslå adekvata insatser. Som professionsutbildning består utbildningen av teoretisk kunskap, praktiska erfarenheter och verktyg som är relevanta i yrkespraktiken (Sjögren 2018).

Teoretisk kunskap via föreläsningar och litteratur i kombination med praktiska kursuppgifter samt vittnesmål från socialtjänstens och från kvinnojournalers arbete gör att utbildningen innehåller olika dimensioner av hur våld i nära relationer kan förstås och hanteras. I studenternas verktygslåda ska förutom grundläggande kunskaper i juridik även finnas grundläggande kunskaper om exempelvis intersektionella perspektiv, maktperspektiv, social utsatthet och om grundläggande social barnavård samt kunskap om samhällets institutioner och tillgängliga insatser. En sådan verktygslåda behöver ständigt fyllas på för att vara kvalitativt uppdaterad och ändamålsenlig när det gäller våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Referenser

- Almqvist, K. & Broberg, A. (2004). *Barn som bevittnat våld mot mamma: en studie om kvinnor och barn som vistats på kvinnojourer i Göteborg*. Göteborg: Göteborgs stad, Lundby
- Andersson, G. Sjöblom, Y. Höjer, I. & Sallnäs, M. (red.) (2019). *När sambället träder in – Barn, föräldrar och social barnavård*. (2:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Brottsförebyggande rådet (2014) *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Rapport 2014:8. Stockholm: Brå.
- Ekström, V. (2016). *Det besvärliga våldet. Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Enander, V. & Holmberg, C. (red) (2005). *Varför går hon?: om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa.
- Enander, V. & Holmberg, C. (red) (2010) *Hur går hon?: om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia förlag.

tema

- Hart, R. (1992). *Children's participation: from tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF International Child Development Centre: 41.
- Högskoleverket (2009). *Utvärdering av socionomutbildningen vid svenska universitet och högskolor*. (Rapport 2009:36 R). Stockholm: Högskoleverket
- Isdal, P. (2017). *Mening med våld*. Stockholm: Gothia förlag.
- Jag sa att jag hade en mardröm, Utgiven år 2007. [Animerad kortfilm] Regissör Annika Ernst, Sverige: Eureka Film AB.
- Johnson, M. P. (2008). *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Josefsson, C. (2017). *Med bredden som spets : om socionomers yrkesidentitet*. Stockholm: Idealistas förlag.
- Kullberg, K. (2011). *Socionomkarriärer om vägar genom yrkeslivet i en av välfärdsstatens nya professioner*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Linblad, I. (2021). 'Att intervjua barn i socialt arbete'. I Sauer, L. Ahnlund, P. (red.) (2021). *Att forska i socialt arbete: Utmaningar, förhållningssätt och metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, E. (2012). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.
- Mattsson, T. (2017). *Våld i barnavårdsutredningar: om socialtjänstens ansvar och viljan att veta*. Malmö: Gleerup.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) (2021). *Mäns våld mot kvinnor – ett globalt perspektiv*. <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/> [2021-05-26]
- Ponnert, L. & Rasmuson, B. "Att bedöma barns behov och föräldrars förmåga". I Ponnert, (2015) *Utredningsarbete i den sociala barnvården*. Malmö: Gleerup.
- Prop. 1997/98:55. *Kvinnofrid*. Stockholm: Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/contentassets/1733625c719c43b28f073fa9cdec90f2/kvinnofrid-prop.-19979855>
- Rädda barnen. (2018). *Traumamedveten omsorg: att möta barn och unga som varit med om svåra påfrestningar och trauma*. Malmö: Rädda barnen.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialdepartementet. https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453
- SFS 2017:857. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100
- Sinisalo, E. & Moser Hällén L. (red) (2018) *Våld i nära relationer*. Stockholm: Liber.
- Sjögren, J. (2018). *Med relationen som redskap?: Om socialsekreterare, klientarbete och professionalitet i socialtjänsten*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Socialstyrelsen (2011). *Metoder i arbetet med våldsutövare. En förstudie*. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2011-10-19.pdf>

- Socialstyrelsen (2019). *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa. Nationell kartläggning 2018*. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6502.pdf>
- Socialstyrelsen (2021). *Våld i nära relationer*. <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott/vald-i-nara-relationer/> [2021-05-26]
- SOSFS 2014:4. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20144-om-vald-i-nara-relationer/>
- SOU 2019:32. *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*. Stockholm: Justitiedepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2019/06/sou-201932/>
- Östlund, G. (2012). "Personlig utveckling - vägen till professionskompetens i socialt arbete". I Ottelid, M. (red.) *Personlig och professionell utveckling inom socionomutbildningen: en antologi*. Sundsvall: Institutionen för socialt arbete, Mittuniversitetet.
- Överlien, C. (2012). *Våld i hemmet - barns strategier*. Malmö: Gleerup.